

## VALORI ȘI NON-VALORI ÎN PROCESUL DE REFORMĂ

Investigația nemijlocită a modelelor culturale și orientărilor valorice s-a dovedit a fi o întreprindere pe cât de dificilă, pe atât de captivantă. Pentru evidențierea lor colectivul de cercetare a utilizat o gamă largă de metode : calitative și cantitative, specifice antropologiei culturale și sociologiei culturii, precum și observația dirijată, discuția liberă, interviul pe bază de chestionar, co-participarea, studiul de caz pe microgrupuri umane. Am pornit de la premisa că valorile se trăiesc, se simt, și se obiectivează în nevoi, aspirații, dorințe, atitudini, opinii. Cu toată această multitudine de metode, suntem conștienți că problematica valorilor este atât de complexă încât noi n-am făcut decât să dezvăluim câteva aspecte ale ei, cele rezultate din opiniile subiecților. Acestea trebuiau să fie confruntate apoi cu modul lor de acțiune în viață, în muncă, în societate, știut fiind că omul este ființa rațională care una poate să spună și alta să facă, iar în cazul cercetărilor noastre să meargă pe ideea de a oferi răspunsurile așteptate de interviuevator.

Recunoscând toată această dificultate a studierii problemei valorilor, considerăm că investigațiile realizate oferă totuși șansa descifrării principalelor modele culturale și sisteme de valori ce domină în conștiința oamenilor în perioada de tranziție.

### 1. General și specific în procesul tranziției

Studiul modelelor culturale și al sistemelor de valori devine o necesitate vitală pentru cei ce vor să descifreze mecanismele și mutațiile ce au loc în societate în perioada de tranziție de la regimul totalitar comunist la sistemul post-comunist bazat pe respectarea democrației, a libertăților și drepturilor omului în viața socială și politică și pe libera inițiativă și competiție în viața economică. Modelele culturale și valorile pe care se vor întemeia acestea vor deveni termenii cheie în funcție de care se vor aprecia direcțiile de reconstrucție economică și socială, ritmurile și strategiile adecvate în procesul istoric real al tranziției.

Tranziția în țara noastră — ca de altfel și în celelalte țări foste socialiste — este un proces „istoric” cu dublă semnificație : întâi, prin magnitudinea fenomenelor și subproceselor pe care le declanșează în toate sferile vieții sociale și, în al doilea rând, prin durata mai mult sau mai puțin îndelungată pe care o va presupune până se va putea afirma fără rezerve că s-a instaurat un stat de drept, o societate civilă prin conlucrarea conștientă și nemijlocită a membrilor societății.

Magnitudinea se referă la ruptura cu vechiul mod de conducere și organizare a vieții sociale în general, a celei de grup în special, schimbarea relațiilor sociale și de muncă, a relațiilor de proprietate ; instaurarea proprietății private și schimbarea structurii sociale, lărgirea și diversificarea

sectorului terțiar ; apariția agenților economici cu capital de stat sau privat ce fac trecerea la economia de piață ; mutații la nivelul personalității umane de ordin atitudinal, comportamental, în limbaj și în concepția despre lume și viață.

Facem remarcă de ordinul esenței că cei patru ani care s-au scurs de la evenimentele din decembrie 1989 nu sunt suficient de semnificativi pentru studiul modelelor culturale și al orientărilor valorice tocmai pentru că acestea au o anumită constanță, continuitate, perenitate în timp. Ele sunt elementul cel mai profund și stabil al personalității umane. Puterea politică, structurile politice s-au schimbat. Dar oamenii sunt aceiași. În viața lor interioară, în conștiința și comportamentul lor schimbările nu au loc de la o zi la alta. Ele reclamă timp. Noile valori și modele culturale pentru a fi adoptate trebuie să fie validate ca pozitive prin propria experiență. De aceea, ceea ce vom întâlni va fi o reală confuzie și derută de modele și sisteme de valori, mai ales în legătură cu noile fenomene ca economia de piață și privatizarea. Destructurarea vechilor modele și sisteme de valori nu este urmată de instaurarea a noi modele și regândirea sistemelor de valori. De unde și perioada de căutări, dibuiri, întoarceri înapoi chiar.

Totodată, cei patru ani de tranziție sunt relevanți pentru începutul declanșării unor ample și profunde mutații în conștiința și modul de viață al oamenilor. Redobândirea calității de proprietar și gestionar al produselor muncii, statutul de alegător liber să opteze, după cum îi dictează conștiința, pentru puterea politică viitoare sau statutul de patron cu responsabilități depline în ceea ce privește reușita întreprinderii sunt fenomene și procese ce determină schimbarea modelelor de muncă, acțiune și gândire.

Se profilează la orizont alte modele culturale, alte ierarhii valorice corelate cu noile exigențe și nevoi reclamate de viața socială. Adaptarea și readaptarea la aceste cerințe prin procesele de resocializare și reenculturare specifice perioadelor de transformare revoluționară va fi trăsătura fundamentală a tranziției în țara noastră.

Dezvăluirea noilor modele culturale și orientări valorice este semnificativă întrucât ele se constituie ca latură activă a personalității umane ; nu sunt ceva în sine, fără efecte asupra individului, ci se obiectivează în mobiluri, impulsuri, factori activi în proiectele și acțiunile umane. Modelul cultural de muncă, modelul cultural de timp liber, modelul aspirațiilor profesionale, al idealului de viață, al managerului sau patronului ideal nu rămân ipostaziate undeva în lumea ideilor pentru subiecții cercetării. Ele se transformă în programe de acțiune, în strategii de dezvoltare individuală sau de grup, se regăsesc în concepția despre muncă și viață, în stilul individual de abordare a problemelor și de dezvăluire a soluțiilor lor.

Tranziția este perioada în care se intersectează toate contradicțiile trecutului, dar și ale prezentului, ale istoriei noastre dar și a lumii, ale societății românești și ale societății mondiale în general.

## 2. Valori finale și valori instrumentale

Valorile finale sunt valori generale, valori scop dincolo de care nu mai poate merge nici o dorință sau conștiință. Ca obiect ultim al dorinței, valorile finale sunt comune tuturor oamenilor într-o proporție mai mare sau mai mică, într-o perioadă sau alta.

În fiecare set de valori analizat am pus în lumină valoarea sau valorile dominante, precum și constelația valorilor adiacente care o sau le susțin și am încercat o interpretare a principalelor opțiuni valorice sau „apetențe sufletești” exprimate de subiecții cercetării. Ancheta s-a realizat pe un eșantion de 538 de subiecți din Municipiul București și județele Timiș, Maramureș, Sibiu, Vrancea, Ialomița și Dâmbovița în lunile iunie-iulie-august 1992.

Pentru a face accesibilă subiecților problema valorilor de-a lungul chestionarului ele au fost exprimate într-un limbaj mai uzual precum : „aspecte ale vieții”, „trăsături umane” etc. De pildă, prima problemă din chestionar era formulată astfel : „Din aspectele vieții redade mai jos alegeți trei și numerotați-le în ordinea importanței pentru Dvs.” Menționăm că pentru itemii întrebării sau tipurile de valori finale ne-am inspirat din *Value Survey* realizată de către National Opinion Research Center din Statele Unite ale Americii în anul 1968 în colaborare cu institute de cercetare din Australia, Canada și Israel<sup>1</sup> pe eșantioane corespunzătoare. Considerând că în zona valorilor generale sau perene mutațiile se produc la perioade istorice mari și că de regulă ele exprimă o mare stabilitate, prezumția noastră a fost confirmată.

Studiul ponderilor obținute la cele trei ranguri de valori în care am cerut subiecților să-și înscrie preferințele relevă că în structura empirică a conștiinței lor, într-o formă mai mult sau mai puțin statornică, cu o frecvență mai mare sau mai mică în rangul I s-au înscris următoarele valori : 1. pace, 2. câștig/o viață confortabilă, prosperă și 3. securitatea familiei.

Ponderile și ordinea pe care subiecții au conferit-o în forul lor interior tuturor celor 16 aspecte ale vieții considerate de noi valori generale au fost următoarele : **Rangul I** — 1. pace 34,76% ; 2. câștig, o viață confortabilă, prosperă 14,31% ; 3. securitatea familiei — 10,22% ; 4. înțelepciune — 6,69% ; 5. libertate — 6,51% ; 6. fericire, mulțumire — 5,95% ; 6. o viață interesantă — 5,95% ; 7. securitate națională — 2,97% ; 8. dragoste împlinită — 2,79% ; 9. respectul de sine — 2,04% ; 10. frumosul — 1,86% ; 10. salvarea prin credință — 1,86% ; 10. plăcere, bucurie — 1,86% ; 10. prietenie adevărată — 1,86% ; 11. recunoaștere socială — 0,74% ; 12. egalitate — 0,70%.

Este ușor de observat cum primele trei aspecte se detașează la o distanță destul de mare de restul, după cum și faptul că au fost aspecte care au primit aceleași aprecieri, totalizând scoruri egale ca cele cu numărul 6 : fericire/mulțumire și o viață interesantă și cele de la numărul de ordine 10 care au întrunit aceleași procente : frumosul, salvarea prin credință, plăcere/bucurie, prietenie adevărată.

*Cum s-ar justifica primele trei valori?* În condiții de precaritate a păcii și liniștii mondiale, când focarele de război sunt la granițele țării, evident, oamenii consideră că pacea este cel mai important lucru în viață. Iar câștigul, o viață confortabilă, prosperă și securitatea familiei se înscriu ca valori datorită problemelor economice acute prin care trece populația când inflația este, parcă, de nestăvilit, iar costul vieții depășește pentru majoritate posibilitățile de câștig ale familiei. Comparând primele trei

<sup>1</sup> Milton Rokeach, *The nature of human values*, The Free Press, London A Division of MacMillan Publishing Co, Inc. New York, Collier MacMillan Publishers, 1973, p. 56.

valori rezultate la noi cu cele reieșite din studiile americane se poate observa o puternică asemănare. Valorile considerate constant a fi cele mai importante de către americani de ambele sexe sunt : 1. pacea, 2. securitatea familiei, 3. libertatea. Aspectele cele mai puțin importante pentru ei sunt o viață interesantă, plăcerea, recunoașterea socială și frumosul.

Studiul în continuare al valorilor înscrise în rangul II și III dezvăluie, în primul rând, anumite constante, adică valori din primul rang care se regăsesse dispersate și în primele trei valori de la rangul II și III după cum urmează : **Rangul II**: 1. securitatea familiei — 13,78% ; 2. libertate — 11,75% ; 3. câștig, o viață confortabilă — 9,68% ; **Rangul III**: 1. înțelepciune — 14,74% ; 2. o viață confortabilă — 13,06 ; 3. pacea — 8,58.

Corelațiile valorilor generale cu mediul de rezidență și cu gradul de instruire nu aduc elemente semnificative, orășenii ca și sătenii de orice nivel de pregătire optând pentru aceleași variante. În schimb, femeile mai mult decât bărbații își doresc pacea, iar bărbații, câștig, o viață confortabilă, prosperă.

### *Valori instrumentale*

Lista valorilor instrumentale cuprinse în chestionarul de opinie urmărește să decidă pe subiect asupra acelor trăsături de comportament ale personalității umane care pot deveni instrument sau mijloc pentru realizarea valorilor scop, finale. Trăsăturile de personalitate sunt în general pozitive pentru că eram interesați în construirea unui univers de calitate pe care subiectul să și-l poată atribui siesi în primul rând. Prin aceasta, trăsăturile respective funcționau virtual ca instrumente de lucru. Ordonarea calităților umane după propria preferință a subiectului cercetării este semnificativă pentru cele mai importante trăsături umane — valori din societatea românească actuală.

Ca reprezentări cognitive ale nevoilor, valorile instrumentale reflectă starea reală și dezirabilă, adică, pe de o parte, ceea ce există în fapt, intrupat în indivizii din universul său cunoscut de viață și ceea ce își dorește, mai ales, când viața îi oferă mai mult cazuri de non-valori. Accentul deosebit pus pe o calitate exprimă fie lipsa ei în general și dorința de a o institui, fie existența ei și nevoia de a o conserva.

Opțiunea pentru anumite valori și ordonarea lor după preferința individuală va include, de asemenea, percepția sinelui și percepția altuia ca procese simultane, firești, ce au loc în conștiința subiecților cercetării. Cerându-i subiectului să citească lista calităților umane și să aleagă, din cele 14 enumerate, numai trei pe care să le numeroteze în ordinea importanței îl supuneam unui proces complex de selecție și scalare, ierarhizare, ținând seama de standardele individuale și sociale.

La problema : *Citiți următoarele calități umane, alegeți trei și numerotați-le în ordinea importanței pentru Dvs.*, din prelucrarea răspunsurilor a reieșit următoarea ierarhie : **Rangul I**: cinste, corectitudine — 43,2% ; 2. profesionalism — 21,6% ; 3. preocupare și devotament pentru viața de familie — 10,4% ; 4. capacitate de decizie — 3,7% ; 5. creativitate — 3,5% ; 6. capacitate de adaptare la nou — 3,2% ; 7. perseverență — 2,8% ; 8. aspect fizic plăcut, îngrijit — 2,4% ; abilitate în rezolvarea problemelor personale — 2,4% ; religiozitate — 2,2% ; 10. optimism — 1,8% ; 11. modestie 1,7% ; 12. sociabilitate, caritabilitate 0,9% ; 13. supunere — 0,2%.

Pentru rangurile II și III von reține numai primele patru valori :

**Rangul II :** 1. cinste, corectitudine — 19,0% ; 2. profesionalism — 16,3% ; 3. preocupare și devotament pentru viața de familie — 13,4% ; 4. capacitate de adaptare la nou — 11,0%.

**Rangul III :** 1. capacitatea de adaptare la nou — 13,1% ; 2. profesionalism — 10,4% ; 3. modestie — 9,7% ; 4. cinste, corectitudine — 9,5%

Analiza comparată a valorilor care s-au situat în topul ierarhiilor din rangul I și II reflectă la primele trei valori identitate absolută, cinstea/corectitudinea, profesionalismul și preocuparea/devotamentul pentru viața de familie, conservându-și nealterate locurile. În plus, profesionalismul este singura valoare care rămâne pe locul al doilea în toate cele trei ranguri iar cinstea/corectitudinea și în rangul III ocupă poziția a patra.

Capacitatea de decizie, capacitatea de adaptare la nou, creativitatea perseverența și optimismul sunt valorile mediene ale ierarhiei valorice a calităților umane apreciate. La baza tuturor ierarhiilor se află supunerea și sociabilitatea/caritabilitatea. Supunerea este trăsătură cu cel mai mic scor pentru că este asociată cu atitudinea neconfortabilă și neeficientă de „yes man” specifică regimului de dictatură.

Examinarea comparativă a valorilor instrumentale specifice urbanului și ruralului relevă că între orășeni și săteni sunt similarități în ceea ce privește primele trei valori, toți optând necondiționat pentru ele și deosebiri la următoarele. Este evidentă propensiunea celor de la oraș spre calitățile umane ce fac personalitatea umană eficientă, deschisă la nou, încrezătoare în ea, creatoare, productivă. Sătenii, la rândul lor, apar mai legați de viața de familie, dar și de adaptarea la nou, capacitatea de decizie, abilitate în rezolvarea problemelor personale, de religie.

Ceea ce distinge radical orășenii de săteni este atitudinea față de creativitate și religie. Orășenii consideră creativitatea o valoare importantă (locul 6) și religiozitatea puțin importantă (locul 9), pe când sătenii consideră ca importantă religia (locul 4) și mai puțin importantă creativitatea (locul 9).

Modelul calităților umane preferate de bărbați comparat cu modelul calităților umane preferate de femei va dezvălui o primă zonă comună, o a doua de ușoare diferențe și alternări și o a treia de diferențe puternice care individualizează sau specifică grupurile.

Primele trei calități : cinste/corectitudine, profesionalism, și preocupare, devotament în viața de familie sunt identice la femei și bărbați ca, ordine de preferință, dar ponderile de grup la fiecare trăsătură sunt diferite. De pildă, cinstea, corectitudinea la femei are o pondere mai mare, ceea ce relevă dorința lor mai acută pentru instaurarea acestor valori în viața de toate zilele. Și preocuparea/devotamentul pentru viața de familie primește aprecieri mai multe la femei, tocmai pentru că ele sunt legate mai puternic de familie și problemele ei. În schimb, la bărbați, o pondere mai mare o are profesionalismul, tocmai pentru că sunt mai degrevați de problemele familiei și se dedică mai mult profesiei și obligațiilor de muncă.

Pe banda a doua de preferințe, bărbații apreciază creativitatea și capacitatea de adaptare la nou, pe când femeile, consecvente statutului lor de „capi neoficiali” de familie și în muncă pun deosebit preț pe capacitatea de decizie și perseverență.

Din banda a treia de opțiuni se poate reține ponderea ceva mai mare a bărbaților care preferă aspectul fizic plăcut, abilitatea în rezolvarea problemelor personale, capacitatea de decizie, iar a femeilor care optează pentru modestie, creativitate, religiozitate.

### 3. Munca și dominația non-valorilor

Munca și relațiile de muncă în care acționează oamenii sunt purtătoare de valori sau non-valori. Valorile economice, sociale, morale pe care le generează procesul de muncă constituie o trăsătură majoră, esențială pentru că în funcție de ele munca dobândește dimensiune umană generând creșterea volumului de bunuri necesare vieții, dar și acea atmosferă de solidaritate și comuniune umană specifică grupurilor înalt coezive. Ce funcție au atunci non-valorile? Total opusă. Dominația lor duce, în primul rând, la deteriorarea procesului de muncă și a relațiilor dintre oameni, apoi, are consecințe nefaste asupra indivizilor în sensul scăderii nivelului producției și al înrăutățirii climatului social și psiho-moral.

Să urmărim, în continuare, mutațiile profunde care au avut loc în aprecierea muncii și a relațiilor de muncă în perioada de tranziție. Subliniem că mutațiile în apreciere au la bază mutațiile sau schimbările de sens negativ ce s-au produs în muncă după decembrie 1989.

Firese era ca după eliberarea de munca impusă, obligatorie, dincolo de programul de 8 ore, în zilele de duminică, de sărbătoare, pe care a practicat-o regimul totalitar, acum, beneficiind de libertate și democrație să apară nevoia unei munci mai echilibrate, mai măsurate în care să-și facă loc și odihna, relaxarea, divertismentul cu consecințe pozitive în creșterea eficienței muncii și în dezvoltarea omenescului din om. Dar în fapt, lucrurile au luat o turnură total diferită.

Studiul sociologic privind munca și trăsăturile ei relevă că în cei patru ani de tranziție munca nu numai că nu s-a desfășurat după principiile libertății și democrației mult așteptate și reclamate, ci s-a degradat, mulți ieșind din câmpul ei, fie prin fenomenul nefast al șomajului ce însoțește economia de piață, fie prin proliferarea categoriei paraziților, traficantilor, speculanților care se ocupă de „bișniță” cu autorizație sau fără, dar cert aducătoare de profit.

Pentru detalierea studiului am cerut subiecților să precizeze gradul de manifestare al unor trăsături pozitive sau negative ce se manifestă în prezent în muncă și relațiile de muncă. Aflam, astfel, în ce măsură în muncă, dominau valorile sau non-valorile (foarte mult, mult, potrivit, puțin, deloc).

La indicativul „foarte mult”, pornind de la fenomenele cu frecvențe maxime am obținut următoarea ierarhie: 1. corupție — 56%; 2. câștig prin orice mijloc — 55%; 3. goana după șefie, putere — 52%; 4. furturi — 46%; 5. muncă puțină/bani mulți — 41%; 6. dezorganizare — 39%; 7. superficialitate — 37%; 8. șomaj — 33%; 9. spirit întreprinzător — 16%; 10. organizare și conducere — 7%; 11. cinste — 5%; 12. competență — 4%; 13. informare curentă la locul de muncă — 3%;

După cum se vede, cele mai intense, dar și cele mai frecvente sunt aspectele negative, non-valorile. Faptul că primele 8 caracteristici negative sunt dominante, iar ultimele 5 pozitive sunt cu ponderi mici și foarte

mici relevă că munca și relațiile de muncă au suferit grave deturnări. Dacă la această coloană se adaugă celelalte trei — mult, potrivit, puțin — care exprimă în forme mai puțin grave sau mai atenuate același lucru avem fenomenul degradării muncii în toată amplitudinea sa îngrijorătoare.

Deci, trăsăturile negative precum corupția, câștigul prin orice mijloc, goana după șefie, șomajul, furturile, dezorganizarea, superficialitatea, muncă puțină/bani mulți fiind afirmate de circa 93—96% din subiecți riscă să se generalizeze în toate colectivele de muncă.

În schimb, trăsăturile pozitive, la coloana „foarte mult” se manifestă mai puțin. Ceva mai bine se resimte spiritul întreprinzător care la această coloană are ponderea de 16,17%. Cîinstea, competența, organizarea, informarea curentă la locul de muncă, la coloana „foarte mult” abia dacă primesc valori între 5 și 3%.

De la această multitudine de fenomene negative dezvăluite la întrebarea de mai sus, am trecut la restrângerea lor, cerându-le subiecților să definească munca și relațiile de muncă prin trei trăsături pe care să le ordoneze după preferință. În acest fel îi obligăm pe subiecți la un proces de sinteză inerent unei aprecieri cât mai adecvate a perioadei contemporane.

La efortul de concentrare puternică a trăsăturilor definitorii ale muncii și relațiilor de muncă în perioada contemporană subiecții au oferit următoarea ierarhie :

**Rangul I:** 1. muncă puțină/bani mulți — 33,02% ; 2. spirit întreprinzător — 12,00% ; 3. corupție — 11,41% ; 4. superficialitate — 7,13% ; 4. goana după șefie, putere — 7,13% ; 5. furturi — 6,57% ; 6. dezorganizare — 6,00% ; 7. cîinste — 5,40% ; 8. câștig prin orice mijloc — 5,00% ; 9. competență — 2,63%.

Și la întrebarea aceasta de determinare mai exactă și întrucâtva de control în raport cu cea anterioară, preponderente sunt tot fenomenele negative, cu deosebirea că la această reluare a problemei a apărut pe un loc mai în față spiritul întreprinzător ca o trăsătură puternic definitorie pentru perioada actuală din societatea noastră. De altfel, el a fost singura trăsătură pozitivă ce a obținut ponderea cea mai mare și la întrebarea anterioară — ceea ce confirmă consecvența de gândire a subiecților și existența în realitate a unor modele relativ stabile și bine conturate de întreprinzători.

Fiind interesați însă nu numai de radiografierea valorilor sau non-valorilor ce definesc perioada actuală în domeniul muncii și al relațiilor de muncă, ci și în descifrarea direcțiilor posibile de evoluție a acestora în viitor am solicitat subiecților să răspundă la întrebarea : *Ce trăsături credeți că vor caracteriza munca și relațiile de muncă în viitorul apropiat?* Alegeți trei variante din tabel în ordinea preferinței Dvs.

Față de prezent, în ceea ce privește viitorul muncii și al relațiilor de muncă, subiecții au fost mult mai încrezători și generoși. Aceasta nu înseamnă că speră în eradicarea totală de „bolile” prezentului : muncă puțină/bani mulți, corupția, goana după șefie, putere etc., dar consideră că munca bazată pe spirit întreprinzător, competență, cîinste și bună organizare și conducere trebuie să se instaureze în mod firesc în colectivele de muncă.

Să urmărim proiecția viitoare a trăsăturilor specifice muncii și relațiilor de muncă în opiniile subiecților cercetării.

**Rangul I:** 1. spirit întreprinzător — 31,15%; 2. competență — 14,81%; 3. cinste — 7,88%; 3. muncă puțină/bani mulți — 7,88%; 3. organizare și conducere — 7,88%; 4. câștig prin orice mijloc — 7,69%; 5. șomaj — 6,54%; 6. corupție — 4,23%; 7. superficialitate — 4,04%; 8. goana după șefie, putere — 2,88%; 8. dezorganizare — 2,88%; 9. furturi — 1,73%; 10. informarea curentă la locul de muncă — 0,19%; 10. altele — 0,19%;

Este evidentă trecerea pe locurile prime a trăsăturilor ce semnifică eficiența, raționalitatea, conducerea și organizarea, bazate pe cinste, corectitudine și de ce nu (?), pe o nouă morală a muncii, singura capabilă să ducă la o reală relansare economică și socială. De altfel, pentru noi, ca cercetători, este o problemă de deosebit interes științific ideea dacă afacerile au o morală în sensul pozitiv al cuvântului sau dacă nu cumva reușita, succesul lor nu se bazează decât pe legea junglei, a celui mai tare, mai abil.

Și la ierarhiile de rangul II și III domină pe primele locuri trăsăturile pozitive, ceea ce demonstrează aspirația sinceră a oamenilor ca viitorul să aducă schimbări benefice.

Distribuția răspunsurilor subiecților pe medii de rezidență relevă ușoare deosebiri între sat și oraș, în sensul că în sat este un procent mai crescut față de oraș la trăsăturile pozitive ale muncii în prezent ceea ce ne face să presupunem că flagelul răului nu a cuprins așa de intens și acest mediu. Examinarea detaliată a fiecărei trăsături ne dovedește însă că și aici în muncă și în relațiile de muncă domină fenomenele negative: 1. goana după șefie și câștigul prin orice mijloc (câte 55%) urmate de 2. corupție (49%), 3. furturi (43%), 4. muncă puțină/bani mulți, (40%), 5. dezorganizare (38%), 6. superficialitate (34%), 7. șomaj (30%).

Situația distribuției trăsăturilor negative și pozitive se conservă și în rural, pentru că și aici, primele 8 locuri sunt deținute de trăsăturile negative și la o oarecare distanță de ele apare spiritul întreprinzător care la sat pare să fie mai puternic afirmat ca la oraș.

	Urban %				Rural %			
	F. mult	Mult	Potrivit	Puțin	F. mult	Mult	Potrivit	Puțin
Spirit întreprinzător	14	32	37	13	23	23	33	13

Problema care se pune, legat de spiritul întreprinzător, este în ce direcție este utilizat, prin ce mijloace este tradus în fapt? pentru că satele și orașele nu par să fie animate de munca întreprinzătorilor în unități de producție, ateliere manufacturiere, întreprinderi mici și mijlocii sau servicii pentru populație, ci sunt animate de o febrilă activitate comercială desfășurată în chioșcuri, dughene, consignații, discobaruri sau cârciumi. Preponderent se vinde, nu se produce.

În comunele Săveni (Ialomița) și Moroieni (Dâmbovița), de pildă, investigațiile pun în lumină profunda nemulțumire a locuitorilor față de spiritul întreprinzător care nu s-a orientat spre producție și

spre problemele vitale ale oamenilor. În momentul investigației aceste sate (unul de câmpie, celălalt de munte) sufereau de lipsa pâinii, a apei potabile, a multor produse alimentare de strictă necesitate. „În loc să se înființeze ateliere de producție, brutării, servicii pentru populație necesare satului — fierărie, cizmărie, croitorie, tâmplărie, moară etc., guvernul încurajează ca la fiecare colț de stradă sau uliță să se deschidă o dugheană cu boni-bon, sucuri și acadele sau o cărciumă. Ele nu numai că n-aduc nici un folos, dar au stricat și continuă să strice iremediabil, parcă, înfățișarea satelor și mai ales a orașelor”.

O altă trăsătură ce afectează grav atât satul cât și orașul este *șomajul*. Acesta a fost puternic propulsat de perioada de tranziție ca și cum ar trebui să fie inevitabil. Inevitabilă și necesară ar fi o anumită pondere, care să asigure competitivitatea, competența, înalta responsabilitate față de muncă și produsul muncii. Dar proporțiile lui crescând în țara noastră, în condițiile actuale când sunt de făcut și de inițiat atât de multe lucruri în economia națională, frânează ritmurile dezvoltării economice.

Drama socială este că șomajul cuprinde ca un neoplasm corpul sănătos și viguros al tinerilor absolvenți de licee, școli profesionale și facultate care-și încep cariera profesională cu „statutul” de șomeri, ca și pe tinerii cu câțiva ani vechime în muncă ce sunt cei dintâi disponibilizați când au loc reducerile de personal.

În satul Săveni, de pildă, cea mai mare parte a tinerilor absolvenți de liceu și școală profesională erau șomeri. Umblau cu o cerere parafată de Primăria comunei zi de zi la Slobozia sau în alte locuri unde considerau că pot fi angajați. Nici cu părinții nu mergeau la agricultură considerând că ei „n-au făcut școală să se întoarcă la muncă alături de mama și de tata, la câmp”.

Problema reală de ordin psiho-moral este că acești tineri trecuți prin școală își făuresc un alt nivel de aspirații, dorințe, așteptări cu mult mai înalte decât ale părinților lor. Iar acum se trezesc că sunt împinși de cursul evenimentelor din nou alături de părinți. Acest „push” negativ dat tinerilor de șomajul cronic din economie are repercusiuni complexe asupra comportamentului lor social, de grup și individual. În societate apar ca niște neadaptati și negativiști. Se pot constitui în grupuri cu acțiuni nefaste. Iar ca indivizi, nu mai pot „intra în rândul lumii” cum spun ei, adică să se căsătorească, să-și întemeieze un cămin cu copii, să-și construiască o casă etc.

Consecințele sociale ale șomajului la tinerii absolvenți de școală și facultate sunt încă greu evaluabile acum. Ele se agravează pe măsură ce trece timpul, iar în perspectivă, atrag un set de mutații nefaste la nivel societal privind demografia, școala, instituțiile sociale, culturale.

Am stăruit mai mult asupra acestor două aspecte : spiritul întreprinzător și șomajul pentru că ele sunt elementele cu un grad ridicat de nouitate în peisajul muncii și al relațiilor de muncă apărut după decembrie 1989, pe de o parte, iar pe de alta, ele au o influență hotărâtoare în ritmul și amploarea dezvoltării economice și sociale. În fapt, șomaj, într-o anumită măsură, era și în regimul totalitar, dar nu la proporțiile și amploarea actuală.

\*

În concluzie, trebuie să admitem că perioada de tranziție deși a produs schimbări profunde în palierul vieții social-politice și economice a țării, cu repercusiuni mai mult sau mai puțin sensibile la nivelul vieții individuale, a lăsat totuși relativ intact domeniul valorilor perene, al acelor fenomene sau aspecte fără de care n-ar fi posibilă derularea normală a existenței umane. Așa se explică faptul că pacea, familia, cinstea, profesia au dobândit scoruri maxime pentru majoritatea subiecților indiferent de mediul de rezidență sau categoria socio-profesională căreia îi aparțin. Comparând aceste rezultate cu cercetări efectuate cu peste un deceniu în urmă se confirmă încă o dată că și în cultura poporului nostru există anumite teme comune, constante ce îl caracterizează cu consecvență dincolo de bulversările istoriei, ale prezentului. Sănătatea, pacea, munca, un cămin reușit și în securitate economică sunt elementele ce dau echilibrul vieții oamenilor în raport cu fenomenele negative precum corupția, furturile, specula din viața socială și din muncă pe care le consideră malefice și tranzitorii ca și perioada pe care o trăim.

14 februarie 1993

Dr. MARIA COBIANU-BĂCANU